

3. Краткая записка прокурора Одесского окружного суда в Министерство юстиции от 24 ноября (7 декабря) 1912 г. с предложением о необходимости учреждения Кабинета научно-судебной экспертизы при прокуратуре Одесской судебной палаты // РДИА. – Фонд 1405. – Оп. 532. – Спр. 131. – Арк. 45-50.
4. Криминалистика: Техника и тактика расследования преступлений. – М.: Юриздат НКЮ СССР, 1938. – 540 с.
5. Митричев С.П. Задачи советской криминалистической экспертизы // Тр. первой науч. сессии Всесоюз. ин-та юрид. наук (27 января – 3 февраля 1939 г.). – М.: Юриздат НКЮ СССР, 1940. – С. 425-431.
6. Об учреждении Кабинета научно-судебной экспертизы: Закон, одобренный Государственным Советом и Государственной Думой 28 июня (11 июля) 1912 г. // Собр. узаконений и распоряжений правительства. – 1912. – Отд. 1. – № 142. – Ст. 1237.
7. Об учреждении кабинетов научно-судебной экспертизы в городах Москве, Киеве и Одессе: Закон, одобренный Государственным Советом и Государственной Думой 4(17) июля 1913 г. // Собр. узаконений и распоряжений правительства. – 1913. – Отд. 1. – № 158. – Ст. 1441.
8. Положение о кабинетах научно-судебной экспертизы: Постановление СНК УССР от 10 июля 1923 г. // Собр. узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1923. – Отд. I. – № 26. – Ст. 384.
9. Положение о судоустройстве УССР: Утв. 2-й сессией ВУЦИКа IX созыва 23 октября 1925 г. // Собр. узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1925. – Отд. I. – № 92-93. – Ст. 522.

УДК 346.543

І.М. Злакоман

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ІНВЕСТИЦІЙНИХ СПОРІВ: ПОНЯТТЯ І ВИДИ

Протягом останніх п'ятнадцяти років тема інвестицій (особливо іноземної) в українську економіку користується пильною увагою юристів.

Активізація інвестиційної діяльності, збільшення обсягів інвестування та їх ефективне використання є головною передумовою економічного зростання України, одним із вирішальних факторів успішного реформування її народного господарства.

Здійснення іноземних капіталовкладень на території України, отриманий правозастосовчий досвід виявляють недоліки, прогалини і колізії в інвестиційному законодавстві України, що є підґрунтям для виникнення інвестиційних спорів.

Слід зазначити, що, незважаючи на складність та актуальність даного питання в правовій літературі (особливо це стосується вітчизняної), дуже мало приділено уваги висвітленню юридичної природи інвестиційних спорів як юридичної категорії та визначенню видів інвестиційних спорів. На особливу увагу заслуговують праці російських вчених, у яких містяться проблемні моменти вирішення інвестиційних спорів, зокрема між іноземним інвестором і державою. Серед таких варто назвати праці М.М. Богуславського [3], М.А. Баратової [4], С.І. Крупко [5], Е.В. Попова [6], І.З. Фархутдінова [7].

Метою даної статті є визначення поняття «інвестиційний спір» як юридичної категорії та визначенням яких видів він може бути.

Однією з прогалин інвестиційного законодавства можна вважати відсутність будь-якого визначення поняття «інвестиційний спір», що, у свою чергу, призводить до неузгодженості окремих положень норм матеріального та процесуального права, зокрема чітко не визначена юрисдикція органів державної влади, які компетентні вирішувати інвестиційні спори.

Спори, пов'язані з інвестиційною діяльністю, вирішуються в порядку, встановленому міжнародними договорами і законодавством України.

Як зазначено ст. 26 Закону України «Про режим іноземного інвестування» [1], спори між іноземними інвесторами і державою з питань державного регулювання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами України. Усі інші спори підлягають розгляду в судах України або за домовленістю сторін – у третейських судах, у тому числі за кордоном. Як бачимо, цей Закон визначення самої дефініції «інвестиційні спори» не розкриває.

Отже, виникає запитання: що слід розуміти під поняттям «інвестиційний спір»?

Інвестиційні спори – поняття, введене в науковий обіг разом з підписанням Конвенції «Про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами», прийнятої у Вашингтоні 18.05.1965 р. [2] (надалі – Вашингтонської конвенції); особлива категорія спорів між державою і іноземною приватною особою у зв'язку із здійсненням нею інвестиційної діяльності на території України. Як правило, це спори з приводу націоналізації іноземної приватної власності або одностороннього припинення договорів, у яких однією із сторін була держава або державна організація, що наділяє функціями органу влади, а іншою – іноземний інвестор.

На думку Е.В. Попова [6], під інвестиційним спором необхідно розуміти комплекс правовідносин, що виникають у зв'язку з вирішенням розбіжності або пошуком оптимального варіанта з врегулювання спірної ситуації, які pojawiaються в рамках здійснення інвестиційної діяльності.

На думку М.А. Баратової [4], із ст. 25 (4) Вашингтонської конвенції випливає, що «державі-учасниці Конвенції надається можливість дати визначення поняття «інвестиційні спори» в національному законодавстві... Держава, самостійно визначаючи категорії інвестиційних спорів, що передаються для розгляду в МЦУІС, непрямим чином дає визначення поняття «інвестиційні спори».

На думку М.М. Богуславського [3], інвестиційними спорами варто вважати правові спори між державою і іноземним інвестором, пов'язані з інвестиціями останнього на території першої. У доктрині саме такі спори прийнято називати інвестиційними.

Це обумовлено наявністю кваліфікуючих ознак:

- особливим складом учасників спору («уряд – уряд», «інвестор – уряд», «інвестор – інвестор»);
- специфікою предмета і особливим порядком врегулювання інвестиційних спорів.

Численні труднощі при врегулюванні інвестиційних спорів пов'язані з різним тлумаченням термінів, причому не тільки в різних правових системах, але і в рамках одного правового порядку. З аналізу законодавства, судової і договірної практики випливає, що зміст термінів «інвестор», «інвестиція», «капіталовкладення», «іноземні інвестиції», «здійснення капіталовкладень» мають ключове значення при вирішенні інвестиційних спорів. Від тлумачення цих термінів залежить застосування особливого порядку врегулювання інвестиційних спорів, обсяг правового захисту, що надається іноземному інвестору. Не полегшує вирішення інвестиційних спорів і той факт, що кожен інвестиційний спір між державою і іноземним інвестором носить індивідуальний характер, оскільки спірні правовідносини мають індивідуальне правове регулювання, а спір, пов'язаний з ними, – індивідуальний механізм вирішення.

Класифікація інвестиційних спорів.

Відповідно до ст. 25 Вашингтонської конвенції, до категорії інвестиційних належать спори, що виникають у зв'язку з прямими іноземними інвестиціями між договірною державою і особами інших договірних держав, а саме:

а) інвестиційні спори, які виникають із відносин, пов'язаних з іноземними інвестиціями;

б) спори, що виникають між договірною державою і іноземним приватним інвестором;

в) правові спори, що стосуються сутності й обсягу юридичних прав і обов'язків сторін, умов і розмірів компенсації за порушення зобов'язань за даним інвестиційним контрактом.

Як бачимо, Вашингтонська конвенція досить широко визначає категорію інвестиційних спорів. Це, мабуть, пояснюється тим, що її автори припускали, що більш конкретне визначення буде дано в національних законодавствах країн-учасниць. Дійсно, цей висновок підтверджується положеннями п. 4 ст. 25 Конвенції, де сказано, що держава, даючи свою згоду на розгляд інвестиційних спорів, згідно з процедурою Міжнародного центру врегулювання інвестиційних спорів (МЦВІС), передбаченою Конвенцією, може повідомити Центр про категорію або категорії спорів, які вона буде розглядати або, навпаки, не розглядатиме для передачі в Центр. Це дає можливість дійти таких висновків.

По-перше, державі-учасниці Конвенції надається можливість дати визначення поняття «інвестиційні спори» в національному законодавстві.

По-друге, держава, самостійно визначаючи категорії інвестиційних спорів, що передаються в МЦВІС для розгляду, непрямым чином дає визначення вказаного поняття.

У науковій літературі міститься достатньо багато думок з приводу розподілу інвестиційних спорів на види. Так, М.М. Богуславський [3] пропонує ділити інвестиційні спори на 2 групи:

- 1) між іноземним приватним інвестором і державою, що приймає інвестиції;
- 2) між учасниками спільних підприємств, господарські спори між підприємствами з іноземними інвестиціями, з одного боку, і фірмами країни місцезнаходження – з іншого.

Перші з них за своїм змістом можуть бути присвячені умовам і порядку виплати компенсації в разі націоналізації і вжиття інших примусових заходів: відшкодування збитків, спричинених інвестору діями посадовця, а також в інших аналогічних випадках. Істотною особливістю їх є нерівне становище учасників спорів.

В іншому разі розгляд відбувається між суб'єктами, що мають рівну нагоду. Значне місце в даній категорії спорів займають спори по порушеннях прав іноземних акціонерів на участь в управлінні російськими акціонерними компаніями-емітентами.

Децю іншу класифікацію інвестиційних спорів пропонує І.З. Фархутдинов [7], який підрозділяє категорію інвестиційних спорів на три групи.

До першої належать інвестиційні спори між іноземним приватним інвестором і державою, що приймає приватні інвестиції. У даному разі йдеться про спори, які торкаються умов і порядку виплати компенсації при націоналізації і вжитті інших примусових заходів, відшкодуванні збитків у разі збройних конфліктів, спричиненні збитків інвестору діями органів держави і посадовців в аналогічних випадках.

У другу групу включаються різні майнові й господарські спори: між учасниками організацій з іноземними інвестиціями, одного учасника із самою організацією, між підприємствами і фірмами країни місцезнаходження підприємства з іноземними інвестиціями або з юридичними і фізичними лицами інших країн. Вищезазвані спори можна визначити як інші спори, пов'язані із здійсненням іноземних інвестицій. Проте за своєю природою, як правило, це не спори з державою, а різні цивільно-правові (господарські) спори між рівноправними суб'єктами.

Третя група охоплює спори між іноземними інвесторами або підприємством з іноземними інвестиціями з органами держави країни, приймаючої інвестиції. За своїм характером це спори адміністративно-правові.

Істотний внесок у дослідження юридичної природи інвестиційних спорів внесла С.І. Крупко [5]. Так, вона пропонує при класифікації інвестиційних спорів використовувати критерій характеру вимог, критерій підстави виникнення спору і критерій предмета спору.

За характером вимоги інвестиційні спори можна розділити на приватноправові, публічно-правові і змішані. Спори про відшкодування збитків, про стягнення неустойки, про внесення змін в інвестиційну угоду носять характер приватноправових. Прикладом публічно-правових спорів є спори про дотримання принципів експропріації, про дотримання принципів виплати компенсації, встановлених у міжнародних договорах – міжурядових угодах про заохочення і взаємний захист капіталовкладень (надалі іменовані – СПЗКВ РФ з іноземними державами), про надання режиму найбільшого сприяння.

Як правило, інвестиційні спори мають змішаний характер, коли інвестор одночасно пред'являють вимоги публічно-правового і приватноправового характеру.

За підставою виникнення інвестиційні спори можна розділити на дві групи. До першої групи належать спори, пов'язані з односторонніми суверенними ак-

тами держави з втручання в інвестиційну діяльність – зміна умов здійснення інвестиційної діяльності через зміни в законодавстві приймаючої держави, експропріація інвестицій або заходи, подібні до неї; інші дії державних органів і посадовців, ущемляючи права інвесторів; надання фіскальних пільг і привілеїв. У даній категорії спорів держава в першу чергу виступає як суверен і домінує, таким чином, публічно-правовий аспект відносин приймаючої держави й іноземного інвестора. Для даної категорії спорів будуть характерні два види вимог. Це вимоги про встановлення юридичного факту (наприклад, підтвердження факту погіршення умов здійснення інвестиційної діяльності) і вимоги про виплату компенсації.

Другу групу утворюють спори, пов'язані з інвестиційною угодою (переддоговірні спори, тлумачення умов інвестиційної угоди, невиконання або неналежає виконання стороною зобов'язань за інвестиційною угодою, зміна інвестиційної угоди, припинення інвестиційної угоди). У даній категорії спорів на перший план виходять приватноправові правовідносини приймаючої держави й іноземного інвестора і, відповідно, роль держави як сторони договору.

За критерієм предмета спору інвестиційні спори С.І. Крупко розділяє на три категорії:

- 1) спори, пов'язані з допуском інвестора до здійснення інвестиційної діяльності;
- 2) спори, пов'язані з реалізацією інвестиційного проекту, тобто виникаючі безпосередньо при здійсненні інвестиційної діяльності;
- 3) спори, пов'язані з припиненням інвестиційної діяльності.

Найбільш наочно специфіка інвестиційних спорів, як вважає С.І. Крупко, виявляється саме в цих трьох категоріях інвестиційних спорів.

Як бачимо, погляди авторів на проблему визначення поняття «інвестиційні спори» та поділу їх на види мають суттєві розбіжності, але в будь-якому разі кожна точка зору має право на життя. Але автор вважає, що інвестиційні спори можуть також бути класифіковані за способом їх вирішення:

1) досудова форма вирішення інвестиційних спорів, яка передбачає вирішення інвестиційного спору за допомогою примирних процедур. Наприклад, у комісії з досудового вирішення інвестиційних спорів між іноземним інвестором і державою;

2) судова форма вирішення інвестиційних спорів. Наприклад у третейському арбітражному суді при торгово-промисловій палаті України, у третейському, господарському судах України;

3) спеціалізована форма вирішення інвестиційних спорів. За вирішенням інвестиційного спору іноземні інвестори можуть звертатися й до міжнародних судових установ, головним серед яких є Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів, а також до Комерційного міжнародного комерційного арбітражу.

Що стосується порядку визначення компетенції та порядку розгляду інвестиційного спору в цих органах, то це питання окремого дослідження, яке автор у подальшому неодмінно здійснить.

Отже, проаналізувавши нормативно-правові акти внутрішнього законодавства, міжнародні джерела права, а також наукові погляди фахівців, можна дійти висновку, що інвестиційний спір – це розбіжність між суб'єктами інвестиційних правовідносин, яку можна вирішити мирним шляхом за допомогою консультацій і переговорів, а в разі якщо це не дає результатів або коли сторони не дійшли згоди та відмовляються від мирного шляху – вирішити з використанням судової або спеціальної позасудової форми захисту порушених чи оспорюваних прав. Закріплення даного поняття у відповідних актах чинного законодавства України надасть можливість визначити юрисдикцію відповідних позасудових та судових органів, що компетентні вирішувати інвестиційні спори.

Література

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
2. Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 21. – Ст. 161.
3. Богуславский М.М. Правовое положение иностранных инвестиций. – М.: Внешнеэкономический центр «Совинтерюр», 1993. – 177 с.
4. Баратова М.А. Инвестиционные споры: понятие, виды, способы разрешения // Законодательство. – 1998. – № 4. – С. 66-76.
5. Крупко С.И. Инвестиционные споры между государством и иностранным инвестором. – М., 2001. – С. 20-21.
6. Попов Е.В. Разрешение международных инвестиционных споров // Правоведение. – 2000. – № 4. – С. 10.
7. Фархутдинов И.З. Формы и методы урегулирования международных инвестиционных споров // Адвокат. – 2005. – № 3. – С. 10.

УДК 340.15(477)“13/15”:348.819

М.А. Буга

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА ДУХОВЕНСТВА ЗА ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ В XIV–XVI ст.ст.

У теперішній час актуальність наукової розробки даної проблеми просто очевидна. Політико-правова дійсність сучасної Української держави спирається на міцне підґрунтя історичного буття нашого народу, тому поглиблення знань про правові явища минулого дає можливість виявити спадковість та неперервність правового розвитку на українських землях від найдавніших часів і до сучасності [1]. А об'єктивне та повне дослідження подій вітчизняної історії неможливо без визначення ролі Церкви в розвитку духовної культури та моральності суспільства [2]. У зв'язку з цим належний рівень дослідження драматичних подій української історії XIV–XVI ст.ст., коли наша держава була у складі Речі Посполитої, ролі духовенства в цих подіях та проблеми правового